

УДК 343.341(477)

Вячеслав Павлович ЄМЕЛЬЯНОВ,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗЛОЧИНАМ

Входження України у міжнародне співтовариство потребує вдосконалення її законодавства, особливо у світлі тих міжнародно-правових документів, до яких наша держава приєдналася. Зокрема, Законом України від 3 липня 2006 року № 54-V ратифікована Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року. Згідно з положеннями Конвенції до Кримінального кодексу України були введені нові статті 258-1 – 258-5 КК. Але досконале ознайомлення з цими законодавчими новелами свідчить про те, що вони не відповідають повною мірою міжнародно-правовим документам, більш того, вони містять неузгодженості та протиріччя як між собою, так і з іншими кримінально-правовими нормами, що потребує їх вдосконалення.

Перш за все невдалим є використання у статтях 258-1, 258-2 і 258-4 вузького поняття «терористичний акт», оскільки під цим поняттям у чинному законодавстві України розуміються лише ті дії, що передбачені у ст. 258 КК. Тому одразу ж виникає питання про те, а що робити у тих випадках, коли вказані у цих статтях дії будуть спрямовані на вчинення інших терористичних злочинів (захоплення заручників, літаків, радіоактивних матеріалів тощо). До того ж використання у зазначених статтях цього терміну, по-перше, суперечить положенням статей 258-3 і 258-5 КК, оскільки зі змісту останніх неможливо уявити, що тут йдеться лише про діяльність, спрямовану на підтримку вчинення лише терористичного акту, а по-друге, не відповідає тієї термінології, яка є у тексті Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. Зокрема, у ст. 5 Конвенції рекомендується встановити у національних законодавствах кримінальну відповідальність за підбурювання до вчинення терористичного злочину, у ст. 6 – за залучення до терористичної діяльності, у ст. 7 – за навчання терористичній діяльності.

Недосконалі ці статті і з позиції канонів юридичної науки та законодавчої техніки. Так, у ст. 258-1 КК передбачається відповідальність за втягнення особи у вчинення терористичного акту, а у ст. 258-4 КК – за вербування особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою. Тобто за фактично однакові дії (втягнення чи вербування) встановлюється відповідальність у різних статтях КК, що штучно породжує суперечливість норм. У цьому зв'язку необхідно диспозицію ст. 258-1 КК викласти у такій редакції: «Втягнення особи у вчинення терористичного злочину, а так само вербування чи використання особи з цією метою». З іншого боку, у ст. 258-4 КК, яка має назву «Сприяння вчиненню терористичного акту» назва статті не відповідає змісту її диспозиції, яка містить не ознаки сприяння якимось терористичним діям, а, навпаки, ознаки самостійних терористичних діянь. До того ж треба мати на увазі, що навчання терористичній діяльності у ст. 7 Конвенції пропонується передбачити як самостійний склад злочину. Також положення ст. 258-4 КК необхідно привести у відповідність з положеннями ст. 256 КК, яка встановлює відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, і отже викласти диспозицію ст. 258-4 КК у такій редакції: «Заздалегідь не обіцяне сприяння терористичному злочину». У ст. 258-2 КК слова «терористичного акту» замінити словами «терористичного злочину», а відповідальність за навчання терористичній діяльності необхідно встановити у новому самостійному складі злочину.

У ст. 258-3 КК встановлюється відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, однак з тексту статті незрозуміло, якій зміст тут має поняття «терористична група», тобто які само з передбачених у частинах 1, 2 чи 3 ст. 28 КК груп тут маються на увазі, бо якщо буквально тлумачити положення ст. 258-3 КК, то виходить, що створення будь-якої групи підпадає під ознаки зазначеної статті. Однак, така ситуація протирічить усієї системі Кримінального кодексу України, оскільки згідно з його положеннями

(особливо статей 255, 256, 257, 260 КК) окремі криміналізації можуть підлягати лише організовані злочинні об'єднання (угруповання). На це ж вказує і міжнародний досвід. Зокрема, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. у п. «а» ст. 2 вказує, що «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу у складі трьох і більше осіб, що існує протягом визначеного часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів, а в ст. 5 цієї Конвенції вказується на необхідність криміналізації участі в організованій злочинній групі. Тобто ніякі інші групи, крім стійких злочинних об'єднань (угруповань) не можуть бути піддані окремій криміналізації. У цьому зв'язку у ст. 258-3 КК слова «терористичної групи» необхідно замінити словами «організованої терористичної групи».

Водночас в літературі немає єдності стосовно визначення кількісного складу *терористичної організації*. Одні автори, посилаючись на чинну редакцію ч. 4 ст. 28 КК, стверджують, що терористична організація – це стійке ієрархічне об'єднання у кількості п'ятьох і більше осіб, а інші автори, посилаючись на незмінену редакцію визначення терористичної організації, що міститься у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. № 638-IV, стверджують, що терористична організація – це стійке ієрархічне об'єднання у кількості трьох і більше осіб. Останню позицію слід вважати невірною. Справа в тому, що положення Закону про боротьбу з тероризмом на момент його прийняття цілком відповідали положенням ч. 4 ст. 28 КК, які були чинними саме на цей момент. Але Законом України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI була суттєво змінена редакція ч. 4 ст. 28 КК, згідно з якою кількісний склад злочинної організації замість трьох і більше осіб був визначений у кількості «п'ять і більше осіб». Однак, у Закон України «Про боротьбу з тероризмом» відповідні зміни досі не внесені, що породило колізію норм у праві – з одного боку, колізію між нормами кримінального та іншого законодавства, а з іншого боку, колізію між нормами Загальної та Особливої частини КК. При таких обставинах необхідно керуватися визначеними в юридичній науці правилами подолання колізії. Згідно з цими правилами, якщо про злочинність діяння неоднаковим чином вказується в КК України і в законодавстві інших галузей, то воно кваліфікується у відповідності з положеннями КК, при колізії між статтями Загальної та Особливої частини КК України застосовуються положення Загальної частини, а при колізії норм рівнозначних законів діють положення того закону, який прийнятий останнім. До того ж положення щодо кількісного складу терористичної організації не повинні суперечити положенням ст. 255 КК стосовно кількісного складу злочинної організації. Отже, під *терористичною організацією* слід розуміти стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (*п'ять і більше*), загальні ознаки якого передбачені у ч. 4 ст. 28 КК. А з метою остаточного подолання зазначеної колізії положення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» стосовно терористичних груп і терористичних організацій необхідно привести у відповідність з положеннями ст. 28 КК України.

Також вважається невірним передбачати у ст. 258-3 КК в якості ознаки цього складу злочину «а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації», оскільки суспільна небезпечність сприяння значно нижча за створення, керування чи участь, а тому сприяння не повинне охоплюватися ознаками цього складу злочину. Тим більше, що в Кодексі вже є стаття, яка встановлює відповідальність за сприяння терористичним злочинам (ст. 258-4 КК), і яку лише потрібно вдосконалити зазначеним вище чином, з тим, щоб охоплювати її ознаками будь-які види сприяння терористичним злочинам. Також тут слід врахувати й положення статей 255 і 256 КК щодо роздільного встановлення відповідальності за створення злочинної організації і за сприяння цьому. Отже, вважаємо за доцільне викласти ч. 1 ст. 258-3 КК у наступній редакції: «*Створення організованої терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією, а також участь у ній*».

У ст. 258-5 КК окремо криміналізоване фінансування тероризму, однак з тексту статті неможливо зрозуміти чи підпадає під ознаки цього складу злочину фінансування будь-яких терористичних діянь, чи тільки тих діянь, що криміналізовані. Також незрозуміло, для чого заохарашувати диспозицію статті зайвим переліком діянь, передбачених статтями 258 – 258-4 КК, якщо попередньою фразою «тобто дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації)» цей перелік цілком охоплюється, і чому не визначені об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього складу злочину у

відповідності зі ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. На підставі викладеного пропонуємо таку редакцію диспозиції статті 258-5 КК: *«Фінансування тероризму, тобто надання чи збір активів особою, яка усвідомлювала, що це може бути використано повністю або частково для підготовки та вчинення терористичного злочину».*

Привертає увагу також недосконалість конструкції ст. 258 КК, яка відрізняється громіздкістю та зайвими фразами деталізуючого характеру. Основний же недолік цього складу злочину в тому, що такі ознаки як «порушення громадської безпеки», «залякування населення» та здійснення «впливу» передбачаються в альтернативному порядку. Така конструкція складу терористичного акту призводить до того, що він стає просто всеохоплюючим, бо під його ознаки підпадає переважна кількість насильницьких злочинів. Щоб уникнути конкуренції цього складу злочину зі складами інших насильницьких злочинів необхідно вищезгадані ознаки цього складу передбачати не в альтернативному порядку, а у взаємозв'язку. Водночас доцільно розширити ознаки цього складу злочину до ознак видового складу злочинів терористичної спрямованості, тобто включати до його змісту ознаки не тільки загальнонебезпечних діянь, але й інших суспільно небезпечних діянь, вчинених з терористичною метою. Саме такий підхід до конструкції цього базового складу терористичних злочинів має місце у низці Кодексів зарубіжних країн, наприклад, ст. 88 («Тероризм») Кримінального закону Республіки Латвія, ст. 237 («Терористичний злочин») Пенітенціарного кодексу Естонії, ст. 255 («Акт тероризму») КК Республіки Казахстан. Таким чином, пропонуємо базовий склад терористичних злочинів викласти під назвою «Акт тероризму» з таким змістом: *«Акт тероризму, тобто вчинення або погроза вчинення вибуху, підпалу, отруєнь, затоплень, захоплення заручників, викрадення людини, посягання на життя або інших суспільно небезпечних діянь, спрямованих на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами».*

Одержано 11.03.2019

УДК 343.33(477)

Олександр Олександрович ЖИТНИЙ,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Ігор Миколайович РАЛЬЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,
суддя Другого апеляційного адміністративного суду (м. Харків)

ПРОВОКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ УСКЛАДНЕНЬ ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 444 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінально-правові заборони нападів на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, викрадення або позбавлення волі цих осіб з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень, а також щодо погроз вчинення таких дій як окремого виду злочинів проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку (ст. 444 КК), вперше була здійснена в Україні відносно нещодавно, тобто у 2001 р. Огляд вітчизняних кримінально-правових актів ХХ ст., а також інших джерел кримінального права, котрі діяли на території сучасної України у більш ранні періоди свідчить, що тотожних кримінально-правових заборон ці закони не містили. Тому обговорення й оцінка соціально-правової обумовленості такого рішення має бути предметом окремої уваги фахівців.

Низка вітчизняних авторів (М. Хавронюк, В. Ємельянов) обґрунтовано визнають зазначені посягання злочинами терористичного характеру [1, с. 169, 171; 2, с. 88]. До речі, згідно з деякими іноземними законами ці злочини прямо віднесено до різновидів тероризму (так, в КК Грузії